

ГЕНЕЗА ТРАНСНАЦІОНАЛЬНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ВІД КОНЦЕПЦІЇ «ЗАГАЛЬНОЇ НЕБЕЗПЕКИ» ДО СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ

Вячеслав ТУЛЯКОВ

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри кримінального права*

Національний університет «Одеська юридична академія»,

член-кореспондент

Національної академії правових наук України

м. Одеса, Україна

<https://orcid.org/0000-0002-2716-7244>

Транснаціональне кримінальне право (далі – ТКП) становить один із найдинамічніших сегментів міжнародного права, що відповідає на виклики глобалізації злочинності¹. Актуальність цього дослідження обумовлена необхідністю осмислення історичної еволюції ТКП та критичного аналізу сучасних механізмів протидії транснаціональній організованій злочинності (далі – ТОЗ), що набуває особливого значення в контексті трансформації глобальної системи кримінальної юстиції у XXI столітті.

1. Генеза транснаціонального кримінального права: від «конвенцій придушення» до системної інституціоналізації. Історичний аналіз ТКП, представлений у фундаментальній праці *Histories of Transnational Criminal Law* (Boister, Gless, Jessberger, 2021), демонструє, що витoki цієї правової галузі сягають XIX століття, коли міжнародна спільнота розпочала боротьбу з транскордонними злочинами через так звані «конвенції придушення» (*suppression conventions*). Ці ранні міжнародні угоди стали прототипом сучасного ТКП, закладаючи основи міждержавного співробітництва у кримінальних справах². Концептуальною основою ТКП стала доктрина «загальної небезпеки» (*common danger*), що визнавала певні транскордонні злочини загрозою для всього міжнародного співтовариства. Ця парадигма легітимізувала втручання держав у боротьбу зі злочинами, що виходили за межі національної юрисдикції, створюючи правові підстави для

¹Tuliakov, V. O. (2025). Transnational Criminal Law, Sovereignty and International Justice: Harmonization Challenges and Policy Evolution. *International Annals of Criminology*, 1–23. <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10076>

²Boister, N., Gless, S., & Jessberger, F. (2021). *Histories of Transnational Criminal Law*. Oxford University Press. <https://academic.oup.com/book/41119>

міжнародного співробітництва³. Інституціоналізація концепції «транснаціонального злочину» відбулася у 1950–1970-х роках значною мірою завдяки напрацюванням німецько-американського кримінолога Герхарда Мюллера⁴. Його теоретичні розробки заклали фундамент для подальшого розвитку ТКП як окремої правової дисципліни та сприяли створенню спеціалізованих підрозділів ООН з питань наркотиків та злочинності (UNODC)⁵.

2. Транснаціональна організована злочинність (ТОЗ) як виклик глобальній системі кримінальної юстиції. ТОЗ у XX–XXI століттях еволюціонувала від традиційних форм (контрабанда, торгівля людьми) до складних транснаціональних кримінальних мереж, що оперують у кіберпросторі, фінансовому секторі та інших сферах глобальної економіки⁶. Дослідження Tripathi (2026) обґрунтовано стверджує, що сучасна ТОЗ створює кризу для глобальної системи кримінальної юстиції, оскільки традиційні механізми правоохоронної співпраці виявляються недостатньо ефективними проти адаптивних та технологічно оснащених транснаціональних злочинних організацій⁷.

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності 2000 року (UNTOC) стала ключовим інструментом глобальної відповіді на ТОЗ, встановивши універсальні стандарти криміналізації та міжнародного співробітництва⁸. Проте UNTOC не створила повноцінної глобальної системи ТКП, залишаючи значні прогалини в імплементації та правозастосуванні.

3. Концептуальна рамка Бойстера: структура та принципи транснаціонального кримінального права. Науковий доробок Ніла Бойстера становить найбільш систематичне теоретичне осмислення ТКП як окремої правової галузі⁹. Бойстер визначає ТКП як систему міжнародно-правових норм, що зобов'язують держави криміналізувати певні транснаціональні злочини, встановлювати юрисдикцію та

⁴United Nations Office Vienna. (2021). Gerhard Mueller and the Genesis of Transnational Crime Concept. UNOV. <https://unov.tind.io/record/73803?ln=es>

⁶Tripathi, U. M. (2026). Transnational Organized Crime and The Crisis of Global Criminal Justice System. The Infinite, 3(1), 105–114. <https://theinfinite.co.in/wp-content/uploads/2026/01/Transnational-Organized-Crime-and-The-Crisis-of-Global-Criminal-Justice-System.pdf>

⁸United Nations Office on Drugs and Crime. (2000). United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto. UNODC. <https://www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html>

⁹Boister, N. (2018). An Introduction to Transnational Criminal Law (2nd ed.). Oxford University Press.

забезпечувати міжнародну співпрацю на основі принципу *aut dedere aut judicare* (видати або судити)¹⁰.

В українській доктрині однією з перших спроб концептуалізувати ТКП стали праці Наталії Анатоліївни Зелінської, яка в науковій школі Одеської юридичної академії запропонувала використання цієї категорії для позначення комплексу норм, що регулюють протидію злочинності із транскордонним елементом¹¹. У дослідженні, присвяченому євроінтеграційним процесам у сфері ТКП, вона обґрунтувала необхідність гармонізації національного кримінального законодавства України з *acquis* ЄС, посилення інститутів міжнародної правової допомоги та імплементації європейських стандартів у сфері кримінальної юстиції¹². Подальший розвиток цих ідей отримав у колективному підручнику «Організована та економічна злочинність», де ТКП розглядається як концептуальна рамка для аналізу організованої та економічної злочинності в умовах глобалізації¹³.

Структурно ТКП складається з двох основних компонентів. По-перше, це «твердий» елемент (*hard element*) – міжнародні конвенції, що встановлюють зобов'язання держав щодо криміналізації, юрисдикції та видачі правопорушників. По-друге, це «м'який» елемент (*soft element*) – механізми міжнародного співробітництва, включаючи екстрадицію, правову допомогу, передачу засуджених осіб та обмін інформацією.

Важливим внеском у практикоорієнтоване осмислення ТКП стало формування вітчизняної методичної бази протидії транснаціональній злочинності. У навчально-методичному посібнику за редакцією В. М. Дрьоміна детально проаналізовано форми та методи протидії транснаціональній злочинності, механізми міжнародного співробітництва та практичні проблеми реалізації міжнародно-правових зобов'язань України у цій сфері¹⁴. Такий підхід забезпечує місток між абстрактною концептуальною моделлю ТКП (Boister, Zelinska, Tuliakov) та реальними потребами правоохоронної практики в умовах зростання ТОЗ.

Критичний аналіз концепції Бойстера, представлений у *Histories of Transnational Criminal Law*, виявляє напруження між універсалістськими

¹¹Зелінська, Н. А. (2016). Євроінтеграційні процеси в сфері транснаціонального кримінального права. У М. В. Афанасьєва (відп. ред.), Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку держави та права в умовах євроінтеграції (Т. 1, с. 313–315). Одеса: Юридична література.

¹³Туляков, В. О. (ред.). (2022). Організована та економічна злочинність. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». <https://doi.org/10.32837/11300.26025>

¹⁴Дрьомін, В. М. (ред.). (2018). Протидія транснаціональній злочинності: навчально-методичний посібник. Одеса: Гельветика.

амбіціями ТКП та реаліями державного суверенітету. ТОЗ експлуатує ці структурні слабкості, використовуючи відмінності в національних правових системах, різницю у рівнях розвитку правоохоронних органів та неузгодженість міжнародного співробітництва¹⁵¹⁶¹⁷.

4. Системні виклики та дефіцити сучасного транснаціонального кримінального права. Tripathi ідентифікує низку критичних системних проблем, що підривають ефективність ТКП у протидії ТОЗ. По-перше, фрагментація правового регулювання: множинність конвенцій (UNTOC, конвенції про наркотики, антикорупційні інструменти) створює роз'єднану мозаїку норм без єдиного координуючого механізму¹⁸. По-друге, дефіцити міжнародного співробітництва: повільність процедур надання правової допомоги (MLATs), політизація екстрадиційних рішень та недостатній обмін оперативною інформацією¹⁹²⁰.

По-третє, селективність правозастосування (*selectivity bias*): ТОЗ непропорційно вражає країни з недостатнім розвитком правоохоронної системи, тоді як розвинені держави спроможні ефективніше захищати свою територію. По-четверте, феномен «форум-шопінгу» (*forum shopping*): транснаціональні злочинці експлуатують відмінності в національних правових системах, переміщуючи свою діяльність до юрисдикцій з найслабшим контролем.

У власному дослідженні автор аналізує ці виклики, акцентуючи увагу на напруженнях між національним суверенітетом та потребами ефективного міжнародного співробітництва²¹. Сучасне ТКП функціонує в парадоксальній ситуації: глобальний характер злочинності вимагає наднаціональних рішень, але політична реальність залишається державоцентричною.

¹⁵Tuliakov, V. O. (2025). Transnational Criminal Law, Sovereignty and International Justice: Harmonization Challenges and Policy Evolution. *International Annals of Criminology*, 1–23. <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10076>

¹⁶Tripathi, U. M. (2026). Transnational Organized Crime and The Crisis of Global Criminal Justice System. *The Infinite*, 3(1), 105–114. <https://theinfinite.co.in/wp-content/uploads/2026/01/Transnational-Organized-Crime-and-The-Crisis-of-Global-Criminal-Justice-System.pdf>

¹⁷Boister, N., Gless, S., & Jessberger, F. (2021). *Histories of Transnational Criminal Law*. Oxford University Press. <https://academic.oup.com/book/41119>

¹⁸Tripathi, U. M. (2026). Transnational Organized Crime and The Crisis of Global Criminal Justice System. *The Infinite*, 3(1), 105–114. <https://theinfinite.co.in/wp-content/uploads/2026/01/Transnational-Organized-Crime-and-The-Crisis-of-Global-Criminal-Justice-System.pdf>

²⁰Дрьомін, В. М. (ред). (2018). Протидія транснаціональній злочинності: навчально-методичний посібник. Одеса: Гельветика.

²¹Tuliakov, V. O. (2025). Transnational Criminal Law, Sovereignty and International Justice: Harmonization Challenges and Policy Evolution. *International Annals of Criminology*, 1–23. <https://doi.org/10.1017/cri.2025.10076>

5. Інституційні та технологічні механізми координації у протидії транснаціональній організованій злочинності. Ефективна протидія ТОЗ потребує як нормативної гармонізації, так і функціональної координації між національними та міжнародними правоохоронними органами. Міжнародні організації (UNODC, INTERPOL, Europol) відіграють центральну роль у забезпеченні обміну інформацією, координації розслідувань та технічної допомоги державам з обмеженими ресурсами.

Разом з тим відсутність обов'язкової юрисдикції та примусових механізмів виконання рішень міжнародних органів означає, що ефективність ТКП залежить від добровільного співробітництва держав. Це створює структурну вразливість: ТОЗ може експлуатувати небажання окремих держав співпрацювати, використовуючи їх території як «безпечні гавані».

Технологічний розвиток створює як нові виклики, так і можливості для ТКП. З одного боку, цифровізація злочинності (кіберзлочинність, криптовалютні операції, даркнет-маркетплейси) випереджає правову регламентацію та технічні можливості правоохоронних органів. З іншого боку, інновації в інформаційних технологіях, аналітиці великих даних та цифровій криміналістиці відкривають нові перспективи для виявлення та розслідування транснаціональних злочинів.

6. Майбутні напрями розвитку транснаціонального кримінального права: між державним суверенітетом та глобальною ефективністю. Провідні дослідники ТКП підкреслюють, що майбутній розвиток галузі визначатиметься балансуванням між принципом державного суверенітету та імперативами ефективного міжнародного співробітництва. Існуючі механізми ТКП залишаються залежними від волі національних держав до співпраці, що обмежує їхню ефективність проти глобалізованої ТОЗ.

Перспективні напрями вдосконалення ТКП включають: зміцнення інституційної спроможності міжнародних правоохоронних організацій; гармонізацію процесуального законодавства; розробку спеціалізованих механізмів протидії кіберзлочинності та фінансовим злочинам; посилення технічної спроможності держав, що розвиваються, через міжнародну технічну допомогу. Критично важливими залишаються питання легітимності та підзвітності (*accountability*) механізмів ТКП: розширення міжнародного співробітництва не повинно відбуватися за рахунок прав людини та процесуальних гарантій.

7. Синтез досвіду та перспективи теоретичного осмислення транснаціонального кримінального права. Компаративний аналіз сучасних наукових підходів до ТКП виявляє консенсус щодо його критичного значення для глобальної безпеки, але розбіжності у оцінках ефективності існуючих механізмів. Tripathi акцентує кризовий стан системи, Voister – еволюційний розвиток інституційних механізмів, а

автор цього дослідження – структурні напруження між суверенітетом та глобальним управлінням²²²³²⁴.

Історична перспектива, запропонована у *Histories of Transnational Criminal Law*, демонструє, що ТКП розвивалося як відповідь на конкретні кризи та загрози, а не як результат систематичного проектування глобальної архітектури кримінальної юстиції. Це пояснює фрагментарність сучасного ТКП та відсутність єдиної концептуальної основи.

Майбутні теоретичні дослідження мають поглибити розуміння того, як ТКП може еволюціонувати в умовах посилення геополітичної конкуренції, технологічних трансформацій та зростання нових форм транснаціональної злочинності. Особливої уваги потребує взаємодія ТКП з іншими сегментами міжнародного права (права людини, міжнародне гуманітарне право, міжнародне торгове право) та кримінального права ЄС в контексті розвитку апроксимації *acquis*²⁵, а також вплив штучного інтелекту та кіберпростору на майбутнє транснаціональної злочинності й можливостей протидії їй.

8. ТКП у тривимірному нормативному просторі: ECL, ICL та проблема колективної відповідальності. ТКП як «відсутній третій» між Європейським кримінальним правом (ECL) та міжнародним кримінальним правом (ICL). У 2024 році Педро Кайейро концептуалізував питання про нормативний простір між European Criminal Law (ECL) та International Criminal Law (ICL), залишивши відкритим питання про «відсутній третій» елемент, що заповнює цей простір²⁶. ТКП посідає саме цю нішу: режим договірних зобов'язань, спрямованих на гармонізацію криміналізації транснаціональних злочинів без створення міжнародних кримінальних судів і без прямої міжнародної кримінальної відповідальності фізичних осіб. Тричленна формула Палермського протоколу «акт–засоби–мета» є операційно ширшою, ніж контекстуальні пороги Римського статуту: вона не вимагає збройного конфлікту чи «широкомасштабного нападу», що визначає

²³Tripathi, U. M. (2026). Transnational Organized Crime and The Crisis of Global Criminal Justice System. *The Infinite*, 3(1), 105–114. <https://theinfinite.co.in/wp-content/uploads/2026/01/Transnational-Organized-Crime-and-The-Crisis-of-Global-Criminal-Justice-System.pdf>

²⁴Boister, N., Gless, S., & Jessberger, F. (2021). *Histories of Transnational Criminal Law*. Oxford University Press. <https://academic.oup.com/book/41119>

²⁵Туляков, В. О. Поняття злочину в європейській динаміці змін. Кримінально-правова охорона безпеки людини, нації, світу: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 17 трав. 2024 р.). Харків: Право, 2024. С. 20–24.

²⁶Caeiro, P. (2024). The relationship between European and international criminal law (and the absent (?) third). In *Research Handbook on EU Criminal Law*. Edward Elgar, Chapter 25.

принципово різний рівень захисту для осіб, які опиняються між двома режимами²⁷.

Аналіз еволюції інституту кримінальної відповідальності колективних суб'єктів фіксує структурний розлом між класичною доктриною особистої вини та функціональною логікою організаційної відповідальності²⁸. Жоден із трьох режимів не вирішує цього розриву повністю: ТКП криміналізує переважно діяння фізичних осіб; ICL переслідує індивідів у командних позиціях; ECL наближається до відповідальності юридичних осіб, але без уніфікованої доктрини організаційної вини. Зростання штучного інтелекту, цифрових платформ та алгоритмічного менеджменту посилює цей дефіцит, розмиваючи традиційні межі кримінально-правової суб'єктності та ускладнюючи встановлення причинного зв'язку між управлінським рішенням і злочинним результатом²⁹.

Обидва системних розриви – нормативний розлом між широтою ТКП і вузькістю ICL та доктринальна незавершеність щодо колективних суб'єктів – не є паралельними, а взаємозалежними³⁰. В умовах окупації та систематичного переміщення населення та примусової праці одна й та ж фактична поведінка може підпадати під ТКП-режим, не досягаючи порогів ICL, і водночас залучати корпоративних акторів, чия відповідальність жодним із трьох режимів не врегульована належним чином³¹. Визнання ТКП як повноцінного «відсутнього третього» та відповідальності колективних суб'єктів як системної, а не виняткової проблеми є передумовою більш ефективного та захисного кримінального права, здатного реагувати на актори й ситуації, для яких існуюча архітектура не була призначена³².

Висновки. Генеза розвитку ТКП свідчить про його еволюцію від фрагментарних міжнародних угод XIX століття до розгалуженої системи конвенцій, інституцій та механізмів співробітництва XXI століття.

²⁸Tulyakov, V. O. (2025). Liability of Collective Subjects in Criminal Law in the Context of Development. *Pravo Ukrainy*, 11, 129–151. DOI: 10.33498/louu-2025-11-129.

³⁰Caeiro, P. (2024). The relationship between European and international criminal law (and the absent (?) third). In *Research Handbook on EU Criminal Law*. Edward Elgar, Chapter 25; Туляков В. О. (2025) Транснаціональне кримінальне право та динаміка кримінальної політики Вісник Національної академії правових наук України. – Харків : Право, 2025. – Т. 32. – № 2. – С. 157–177. <https://doi.org/10.31359/1993-0909-2025-32-2> 157

³¹Directive 2011/36/EU of the European Parliament and of the Council on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims. *Official Journal of the European Union*, 2011; Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons, Especially Women and Children (Palermo Protocol, 2000). UNODC.

³²Туляков, В. О. (2025). Відповідальність колективних суб'єктів у кримінальному праві в контексті розвитку. *Право України*, 11, 129–151. DOI: 10.33498/louu-2025-11-129.

Проте ця система залишається структурно обмеженою принципами державного суверенітету та субсидіарності, що створює вразливості, які експлуатує сучасна ТОЗ.

Ключові виклики ТКП включають фрагментацію нормативної бази, дефіцити міжнародного співробітництва, селективність правозастосування та технологічне відставання від динаміки злочинності. Перспективи вдосконалення пов'язані з інституційним зміцненням міжнародних правоохоронних організацій, процесуальною гармонізацією та технологічною модернізацією при збереженні примата захисту фундаментальних прав людини.

Теоретичне осмислення ТКП потребує міждисциплінарного підходу, що поєднує кримінально-правовий аналіз з дослідженнями міжнародних відносин, кримінології та правозастосовної практики. Лише такий комплексний підхід дозволить сформулювати ефективні відповіді на виклики транснаціональної злочинності в глобалізованому світі.